

**Темнікова Ірина. Використання можливостей спеціального представлення навчального матеріалу в навчанні вищій математиці (на прикладі теми «Інтегрування по частинах», «Числові ряди»).**

*Зміст статті автор пов'язує з процесом інформатизації, який активно проводиться в ході реформ в російській освіті, зосереджуючи увагу на принципово важливому питанні: подання навчального математичного матеріалу таким чином, щоб успішно проходила адаптації першокурсників.*

**Ключові слова:** адаптація, студент, вища математика, числові ряди, методичні прийоми.

**Temnikova Iryna. Using the special features of presentation of educational material in learning higher mathematics (for example, the topic «Integration by parts», «Numerical series»).**

*The author links the contents of the article to the informatization process which is actively carried out in the course of reforms in the Russian system of education, paying an rapt attention to a question of a great importance: presentation of educational mathematical materials for a successful adaptation of the first-year students. The implementation of the proposed approach put a special presentation of educational material based on psycho-pedagogical techniques for the use and development of visual thinking in the learning process. This approach to knowledge transfer will entail a change of view on the very principles of presentation of educational information in the form of educational material performs so that it became possible active visual analysis of its structure.*

*In addition, we are interested in the adaptation aspect of the process of teaching higher mathematics. We see the solution to the issues presented in the following provisions: ensuring a sufficient level of knowledge in educational institutions; developing the skills of self-education; increase motivation for education (both in school and at University).*

**Keywords:** adaptation, student, higher mathematics, numerical series, methodological techniques.

УДК 378:[658,612:001]

**Оксана Тимофєєва**

Дунайський інститут Національного  
університету «Одеська морська академія»

### **ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН**

*Стаття присвячена особливостям організації формувального етапу педагогічного експерименту щодо формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, розкрито відповідні педагогічні засоби, методи, організаційні форми, використання яких дозволило моделювати ситуації професійного спрямування, закріплювати у курсантів здобуті вміння і способи належної соціально-комунікативної взаємодії.*

**Ключові слова:** соціально-комунікативна компетентність, педагогічні умови, експеримент, структурування матеріалу, діалогові технології, майбутні судноводії.

Важливість гуманітарної компоненти професійної підготовки майбутніх судноводів обумовлена тим, що вони за родом своєї діяльності повинні організовувати діяльність екіпажу, координувати зусилля всього колективу на виконання складних завдань

професійної діяльності, забезпечувати безпеку людей та безаварійну експлуатацію судна. Слід зазначити особливі різнопланові умови праці суднових офіцерів, серед яких: обладнання суден складними автоматизованими системами, фізичне та психологічне навантаження, проведення авральних робіт, зміна соціальних ролей, зменшення особового складу екіпажа, нерідко обов'язки поєднуються, збільшення об'єму заповнення нормативної документації, тощо. Судноводії також мають справу з представниками різних культур та світоглядів, більшість екіпажів світового торгівельного флоту є багатомовними та багатонаціональними.

**Постановка проблеми.** Сучасний фахівець повинен успішно діяти в професійному та соціальному середовищі. Це проявляється в його здатності й готовності до самовдосконалення, освоєнні нової техніки та технологій. Він повинен швидко адаптуватися до нових умов праці, нового соціального середовища, до спілкування та взаємодії з іншими людьми; він повинен вміти працювати в команді на загальний результат, визнавати внесок кожного, брати участь в обговоренні та прийнятті рішень, брати на себе відповідальність за рішення. Очевидним на сьогодні стає необхідність організації процесу професійної підготовки майбутніх судноводіїв на соціокультурних засадах, з посиленням уваги до вивчення різних моделей взаємодії, способів трансляції соціокультурного досвіду, стилю соціально-комунікативної діяльності, тобто соціальних та культурних знань, які визначають відносини між людьми та світом. Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв з огляду на це стає важливим завданням професійної освіти.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема формування соціально-комунікативної компетентності неодноразово привертала увагу науковців. У соціології та соціальній філософії (Дж. Локк, Т. Гоббс, Г. В. Ф. Гегель, Е. Дюркгейм, М. Вебер, М. Бердяєв, П. Сорокін, Т. Парсонс) соціально-комунікативну компетентність розглядають як прояв суто людського, як одне з найцінніших соціальних утворень, як базову умову суспільного життя та засіб створення соціальних цінностей. Представники комунікативної філософії (Ю. Хабермас, К.-О. Апель, Х.-Г. Гадамер, К. Черрі та ін.) для налагодження належної соціально-комунікативної взаємодії звертають увагу на важливість нової етики людських відносин (макроетики), орієнтації на універсальні цінності, які б сприяли порозумінню людства. У педагогіці соціально-комунікативну компетентність трактують як одну з найважливіших, необхідних для життя в соціумі, підкреслюючи, що людина може «відбутися», усвідомити себе лише у постійних контактах з іншими, через толерантне ставлення до інших людей і думок. Н. Бібік, І. Єрмаков, Ж. Делор, Е. Зеєр, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равен, В. Хутмакер обов'язково виокремлюють соціально-комунікативну компетентність серед інших ключових компетентностей, необхідних для ефективної міжособистісної та внутрішньогрупової взаємодії. Окремі аспекти формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв вивчають С. Буценко, С. Козак, М. Кулакова, О. Попова, І. Сокол, Л. Ступіна, О. Фролова, Л. Чернявська та інші.

Незважаючи на досить широкий спектр наукових праць щодо вивчення соціально-комунікативної компетентності, аналіз проблеми формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв підтвердив необхідність педагогічного експерименту як з огляду на те, що в професійній педагогіці проблему формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв вивчено недостатньо, так і у зв'язку з необхідністю підвищення рівня сформованості соціально-комунікативної компетентності у майбутніх судноводіїв, що визначає **мету статті**.

**Виклад основного матеріалу.** За результатами аналізу наукових праць з питання формування соціально-комунікативної компетентності, а також практики викладання гуманітарних дисциплін було визначено, що для підвищення у майбутніх судноводіїв рівня сформованості зазначеної професійно важливої властивості необхідно впровадити відповідну структурно-функціональну модель та створення належних педагогічних умов.

Для цього на базі Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія (м. Ізмаїл) було організовано дослідно-експериментальну роботу. У

педагогічному експерименті взяли участь 326 курсантів, які навчалися за спеціальністю 271 «Річковий та морський транспорт», спеціалізація «Судноводіння».

Оснoву для впровадження структурно-функціональної моделі та педагогічних умов формування соціально-комунікативно компетентності у майбутніх судноводіїв на формувальному етапі експерименту склали такі дисципліни гуманітарного циклу, як «Філософія», «Історія і культура України», «Українська мова за професійним спрямуванням» «Ділова українська мова», «Англійська мова», «Англійська мова за професійним спрямуванням», «Ділове листування на англійській мові», «Суспільство і держава», «Правознавство», «Морське право», «Політологія», «Етико-релігійна толерантність», «Керівництво у судовому екіпажі», «Соціально-психологічні технології менеджменту», «Менеджмент морських ресурсів».

Методичне забезпечення педагогічних умов формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі викладання гуманітарних дисциплін складають дидактична, організаційно-педагогічна, професійна частини. Кожна частина визначається наступним:

- дидактична частина – робоча програма навчальних дисциплін та доповнення щодо її змісту, який характеризує зміст діяльності викладачів та характер навчальної діяльності курсантів;

- організаційно-педагогічна частина – система форм, методів і засобів навчальної й діагностичної діяльності викладачів при викладанні гуманітарних дисциплін, що необхідні для формування соціально-комунікативної компетентності у майбутніх судноводіїв;

- професійна частина – система комунікативних завдань, бесід та дискусій, рольових ігор, тем для обговорень, що забезпечують професійну спрямованість навчання та враховують специфіку соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв.

При виборі змісту гуманітарних дисциплін ми враховували вимоги міжнародних та державних стандартів до рівня компетентності судноводія, його пріоритетні характеристики як керівника екіпажу, окреслили необхідні процеси, проблеми, культурно-історичні знання, що мали допомогти виробити в курсантів необхідне ціннісне розуміння спілкування, основні уміння соціально-комунікативної компетентності й набуття досвіду соціально-комунікативної взаємодії. Це стало першим напрямом роботи під час формувального етапу експерименту, а саме структурування змісту гуманітарних дисциплін відповідно до базових ціннісних орієнтацій соціально-комунікативної взаємодії майбутніх судноводіїв. У цілому було здійснено відповідне конструювання змісту навчання, виділено в змісті гуманітарних дисциплін дидактичні одиниці, що розкривають компоненти соціально-комунікативної компетентності. Ми звертали увагу на всі аспекти змісту, зокрема концепції викладання навчальних дисциплін, навчальні матеріали, завдання для контролю навчальних досягнень.

Так, важливе значення під час викладання дисципліни «Філософія» мало вивчення поглядів Г. Сковороди на призначення людини, джерела її щастя та ставлення до світу і людей [2, с. 326–237], позиція Е. Фромма про необхідність розрізнення у житті людини та суспільства поняття «бути» і поняття «мати» [3, с. 113]. У свою чергу при вивченні «Історії та культури України» курсанти, як зазначає С. Ганаба, могли збагнути історичні явища минулого у контексті цілісності різноманітних проявів людського буття: «зустрітися» з людиною минулого, проїнятися її турботами, «відчути» її духовно-ціннісний світ, а відтак поглянути на свій сучасний світ іншим поглядом [1, с. 22]. Зміст дисциплін «Правознавство» та «Морське право» дозволив акцентувати такі питання, як основи теорії права та правової поведінки людини у суспільстві, статус морського судна та екіпажу, функції, призначення, повноваження та правові вимоги до кандидатів у члени морського екіпажу за нормами міжнародного та національного законодавства, що сприяє формуванню почуття відповідальності за себе, свої вчинки, за життя інших. Відповідальність є невід’ємною складовою професійної компетентності судового офіцера з огляду не лише правового поля. Також вона має першорядне значення з огляду безпеки мореплавства («safety culture»), впровадження якої регламентується такими міжнародними конвенціями ІМО як SOLAS, ISM, MARPOL [4]. Судновий екіпаж є соціальною групою зі своїми особливостями, тому на

заняттях дисципліни «Суспільство і держава» курсанти мали змогу ознайомитися з характером взаємодії людей, їх соціальними зв'язками, поняттям особистості та її соціалізації, основними етапами становлення особистості. Ми виокремлювали рольові концепції особистості, типи соціально-рольових конфліктів, тощо. Зміст дисципліни «Етико-релігійна толерантність» ознайомив курсантів з таким важливим поняттям як толерантність, а саме цінність поваги до людини, цінності прав і свобод людини, цінність відповідальності за власне життя. Діалогічний підхід до толерантності надає можливість розуміти природності відмінностей між людьми і готовність поважати ці відмінності. Слід зауважити, що для судових офіцерів питання толерантності, культурних та релігійних відмінностей є дуже актуальним за умов праці в багатонаціональних екіпажах та спілкуванні з різними культурами у портах.

Загалом при конструюванні змісту гуманітарних дисциплін ми звертали увагу на базові ціннісні орієнтації, які визначають стратегію соціально-комунікативної взаємодії майбутніх судоводіїв, насамперед такі, як повага до Іншого, визнання його права на свою думку, толерантність і терпимість, недопущення будь-якого виду дискримінації, визнання цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток, трактування зустрічі з Іншим як дару.

Друга педагогічна умова передбачала використання діалогічних методів для розвитку в майбутніх судоводіїв навичок міжособистісної взаємодії. Як відомо, на сучасному етапі навички діалогічного мовлення розглядаються як найважливіша складова професійної діяльності фахівців. У цьому контексті ми враховували, що найбільш ефективно набути навички соціокультурної взаємодії, зокрема поважати точки зору іншої людини, обґрунтовувати свою точку зору та ін. можна через соціокультурну взаємодію в групі, тобто через групове обговорення (бесіду), дискусію чи диспут, мозковий штурм, колективні рішення та їх оцінку. Також активізується пошукова-творча діяльність курсантів, яка, за словами С Амеліної, «стимулює майбутніх фахівців до продукування ідей, всебічного аналізу досліджуваного явища, ретельного вивчення фактів, необхідних для розв'язання поставленої проблеми, пошуків і опрацювання інформації з різних джерел» [5, с. 155]. У процесі діалогу підвищується мотивація курсантів, процес навчання набуває емоційної складової, яка притаманна будь-якому спілкуванню в реальному житті. Також розвиваються комунікативні здатності до чіткого висловлювання своїх думок або вказівок, що набуває великого значення під час перебування на судні. Як відомо, недостатнє розуміння повідомлення викликає проблеми не лише під час виконання функціональних обов'язків (duty communication), але й має негативний вплив на загальну атмосферу серед екіпажу, на якість соціально-побутового спілкування (off-duty communication). Слушним є зауваження В. Масич про те що під час діалогу курсанти «намагаються не лише з'ясувати погляди один одного, взаємно вплинути на них, але й розвинути власну позицію, уточнити, аргументувати, додатково обґрунтувати» [6, с. 58]. Під час такої роботи збагачуються знання та можуть виникнути нові світоглядні настанови. Також діалогічні методи в цілому дозволяють курсантам набути таких важливих навичок для якісного керування колективом як активне слухання, що дозволяє розташувати до себе співрозмовника, зрозуміти його точку зору, надання зворотного зв'язку, результативне вирішення конфліктів та ціннісне становлення до відмінностей інших співрозмовників. Так, курсанти на заняттях з дисциплін «Англійська мова», «Англійська мова за професійним спрямуванням» опрацьовували діалоги, що передбачали запит інформації, доповнення до сказаного, вираження згоди, незгоди, подиву, сумніву, задоволення, незадоволення, акцентування на певному факті, з'ясування деталей, привернення уваги до чого-небудь, обґрунтування оцінки прослуханого, запропонованого, пояснення певних положень, формулювання коротких зауважень та ін. («Встановлення контактів з іноземцем», «Розмова з представниками портової влади», «Інструкція вахтовому», «Повідомлення для лоцмана», «Розмова по телефону» та ін.).

Третя умова передбачала відпрацювання у майбутніх судоводіїв умінь та навичок прийняття управлінського рішення («продукт праці (діяльності) менеджера, свідомий вибір менеджером одного із кількох альтернативних варіантів розвитку майбутніх подій на основі аналізу неявної інформації» [7, с. 461]). на основі контекстного навчання. Як відомо,

управління сучасним морським судном є одним з найбільш складних видів людської діяльності. Особливі управлінські завдання судноводія обумовлені специфікою оперування системи «людина – людина». Ця система часто функціонує в умовах обмеженого оточення, лімітованого часу та багатонаціонального підґрунтя. Міжнародна конвенція з підготовки, дипломування моряків та несення вахти (ПДМНВ/78, STCW/78) з поправками 1995 та 2010 р. [8] регламентує мінімальні вимоги до судових спеціалістів. Сфера компетенцій судноводіїв на рівнях експлуатації та управління включає управління особовим складом на містку (bridge resource management) та використання навичок керівника та організатора (application of leadership and teamworking skills), розділи А-II/1, А-II/2. Серед зазначених у Конвенції професійних навичок виділяємо такі, як впевненість та керівництво, досягнення та підтримка інформованості про ситуацію, мотивація та координація дій. Відповідно до вимог теорії контекстного навчання на основі аналізу змісту професійної діяльності судноводіїв, програм дисциплін циклу професійної та практичної підготовки курсанти опрацьовували типові комунікативні ситуації у професійній сфері спілкування: судові посади та обов'язки, несення навігаційної вахти в морі та в порту, надання медичної допомоги, безпека на борту судна, охорона судна в порту та морі, запобігання забрудненню моря, порушення правил та норм міжнародних конвенцій, наслідки таких дій та моделювання позитивного сценарію, організація командної роботи, проведення брифінгів на судні та ін.

**Висновок.** Таким чином, при організації формувального етапу педагогічного експерименту для формування усіх складових соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв було вжито відповідні педагогічні засоби, методи, організаційні форми, налагоджено необхідні відносини між учасниками освітнього процесу.

#### Список використаних джерел

1. Ганаба С. О. Исторична освіта у методологічному фокусі інтерсуб'єктивності: монографія / Світлана Ганаба. – Кам'янець – Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – 152 с.
2. Сковорода Г. С. Пізнай в собі людину / Сковорода Г. С.; пер. М. Кашуба; пер. поезії В. Войтович. – Л.: Світ, 1995. – 528 с.
3. Фромм Е. Мати чи бути? / Еріх Фромм; пер. з англ. – К.: Укр. письм., 2010. – 222 с. – (Світло світогляду).
4. <http://www.imo.org/en/About/Conventions/ListOfConventions/Pages/Default.aspx>
5. Амеліна С. Діалогічні методи навчання в аграрному ВНЗ / С. Амеліна // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 159, ч.1. – С. 153–159. – Режим доступу: [http://www.nbu.gov.ua/old\\_jrn/soc\\_gum/pvnau\\_ppf/2011\\_159\\_1/11as.pdf](http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pvnau_ppf/2011_159_1/11as.pdf)
6. Масич В. В. Досвід використання діалогічного навчання в практиці сучасної вищої школи / В. В. Масич // Педагогіка та психологія. – 2013. – Вип. 43. – С. 54–63. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu\\_ped\\_2013\\_43\\_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2013_43_11)
7. Тарнавська Н. П., Пушкар Р. М. Менеджмент: теорія та практика: підручник для вузів.-Тернопіль: Карт-бланш, 1997. – 456 с.
8. The STCW Convention & Code 2010 Manila Amendments. – Режим доступу: <http://www.imo.org/en/OurWork/humanelement/trainingcertification/pages/stcw-convention.aspx>

**Тимофеева Оксана. Особенности педагогического эксперимента по формированию социально-коммуникативной компетентности у будущих судоводителей в процессе изучения гуманитарных дисциплин.**

*В статье раскрываются особенности организации формирующего этапа педагогического эксперимента по формированию социально-коммуникативной компетентности будущих судоводителей в процессе изучения дисциплин гуманитарного цикла, раскрыты соответствующие педагогические средства, методы, организационные формы, использование которых позволило моделировать ситуации профессионального*

характера, закрѣпить полученные курсантами умения и способы надлежащего социально-коммуникативного взаимодействия.

**Ключевые слова:** социально-коммуникативная компетентность, педагогические условия, эксперимент, структурирование материала, диалогичные технологии, будущие судоводители.

### **Tymofieieva Oksana. The Specific Features of Pedagogical Experiment of Future Navigators' of Formation of Social Communicative Competence in the Process of Learning Humanities.**

*This article considers the peculiarities of the formation of future navigators' social communicative competence pedagogical experiment. Social communicative competence is regarded as one of the most important values and component for the efficient interpersonal interaction by social science, social philosophy, communicative philosophy and pedagogy. The structural and functional model and pedagogical conditions have been implemented. The methodic basis of pedagogical conditions is as follows: didactic part (discipline work program with addenda), organizational and pedagogical part (system of forms, methods and ways of teaching and diagnostic activities), professional part (system of communicative tasks, topics for discussion, role plays). The content of the appropriate humanities has been structured to the basic personal values, allocating the didactic units required for disclosing social competence. For the development of interpersonal interaction future navigators' skills the dialogical techniques have provided: group and pair discussion, brain storm, round table talk, debates, etc. The interdisciplinary approach allows of implementing drilling of abilities and skills in taking the management decision in accordance with the requirements of contextual learning. The typical communicative situations of professional activities and their influence on professional activity efficiency have been singled out.*

**Key words:** social communicative competence, pedagogical conditions, structuring of the content, dialogical techniques, future navigators.

УДК 378.091.33:[656.7.052.4-006.015.5]

**Євгенія Токарь**, к.пед.н.,  
**Світлана Муравська**, к.пед.н.  
Кіровоградська льотна академія  
Національного авіаційного університету

### **ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ**

*Статтю присвячено обґрунтуванню доцільності та ефективності застосування тестового контролю з англійської мови для підвищення якості підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі до ведення радіотелефонного зв'язку.*

**Ключові слова:** тестовий контроль, функції контролю, тестування.

**Постановка проблеми.** Прагнення вищої школи України приєднатися до Європейського простору вищої освіти вимагає від навчальних закладів забезпечення відповідної якості освітніх послуг та складної і багатогранної перебудови системи освіти загалом. Призначенням вищої школи є підготовка спеціалістів, набуття студентами фахових знань, вмінь і навичок, необхідних їм у майбутньому для виконання професійних функцій і завдань, постійного кар'єрного зростання та самовдосконалення. Пріоритетним напрямом розвитку вищої освіти України сьогодні є модернізація її змісту з метою інтеграції до європейського та світового освітнього простору на принципах Болонської декларації. Вхідження України в сучасні соціально-економічні умови вимагає від молоді володіння